

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ БАНКІ

№ 017 БАСПАСӨЗ РЕЛИЗИ
2004 жылғы 4 тамыз

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2004 жылдың I-жартыжылдығындағы есебі және қаржы рыногындағы ағымдағы жағдай туралы

I. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2004 жылдың I-жартыжылдығындағы есебі туралы

2004 жылдың 2 тамызында Қазақстан Республикасы Үкіметінің кеңейтілген отырысында 2004 жылдың I-жартыжылдығындағы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының қорытындылары шығарылып, Ұлттық Банктің есебі тыңдалды.

2004 жылдың I-жартыжылдығында мынадай нәтижелерге қол жеткізілді.

Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігінің ресми деректері бойынша инфляция есепті кезеңде (2004 жылдың маусымы 2003 жылғы желтоқсанға) 2,4% болды, бұл алдыңғы жылдың I-жартыжылдығының деңгейінен шамалы ғана (2,3%) асты. Жылдық көріністе (2004 жылдың маусымы 2003 жылдың маусымына) инфляция 6,9% болды.

Инфляциялық таргеттеу қағидаттарына өту шеңберінде 2004 жылдың 25 маусымында базалық инфляцияны есептеу әдістемесі қабылданды, оны Ұлттық Банк ақша-кредит саясатын жүргізу кезінде бағдар ретінде пайдаланатын болады.

Мұнайға жоғары әлемдік бағалар төлем балансының жай-күйіне айқындаушы ықпал етті және Қазақстанның сыртқы позициясын одан әрі нығайтуды қамтамасыз етті. 2004 жылдың I-тоқсанындағы қорытындылар бойынша төлем балансының ағымдағы шотының профициті 349 млн. АҚШ долл. болды. Тауарлар экспорты 4,1 млрд. АҚШ долларына тең аса жоғары тоқсандық көрсеткішке жетті, бұл 2003 жылдың осындай кезеңіндегі көрсеткіштен 29% жоғары. Тауарлар импорты да жоғары қарқынмен өсті – тоқсан бойы ол импорттың нақты көлемдерін көбейту есебінен 2003 жылдың I-тоқсанындағы көрсеткіштен 1,4 есе асып түсіп, 2,6 млрд. АҚШ долл. жуық болды.

Валютаның айтарлықтай келуі Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің өсуіне және ақша агрегаттарының кеңеюіне себепші болды. 2004 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша алтынвалюта активтерінің жалпы көлемі 6,6 млрд. АҚШ долл. болды, бұл 2004 жылғы 1 қаңтармен салыстырғанда 1,7 млрд. АҚШ долл. немесе 33,7%-ға көп. Ақша базасы 22,6%-ға 388,5 млрд. теңгеге дейін өсті. Банк жүйесінің таза сыртқы активтерінің, сол сияқты ішкі активтерінің өсуі салдарынан ақша массасы 23,5%-ға 1,2 трлн. теңгеге дейін өсті. Халықтың ақшалай кірістерінің және орташа айлық жалақысының жалғасып келе жатқан өсуі айналыстағы қолма-қол ақшаның 17,9%-ға 281,5 млрд. теңгеге дейін өсуіне ықпал етті.

I-жартыжылдықтағы валюта рыногындағы жағдай теңгенің АҚШ долларына қатынасы бойынша нығаю үрдісімен сипатталды: жыл басынан бері теңге номиналдық көріністе 5,07%-ға, нақты көріністе 6,6%-ға нығайды. Теңгенің негізгі сауда әріптестері елдерінің валюталарына қатынасы бойынша нақты нығаюы алдын ала деректер бойынша 5,8% болды.

2004 жылдың бірінші жартыжылдығында өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда шетел валютасының едәуір келуіне қарамастан Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноттары эмиссиясының көлемі (21,9%-ға 262,7 млрд. теңгеге дейін), сол сияқты оларды өтеу көлемі де (29,7%-ға 153,8 млрд. теңгеге дейін) қысқарды. Бұл көбінесе ноттарды шығару мерзімінің ұлғаюына байланысты. Айналыстағы ноттардың дюрациясы 97 күннен (2003 жылдың маусым айының аяғында) 209 күнге дейін (2004 жылдың маусым айының аяғында) ұлғайды.

Сонымен бірге репо операциялары бойынша көлемдер айтарлықтай ұлғайды. Өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда тікелей репо ашу операцияларының көлемі 57%-ға 392,8 млрд. теңгеге дейін өсті. Кері репо операцияларын және Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздарын сату бойынша операцияларды Ұлттық Банк жүргізген жоқ.

I-жартыжылдықта қаржы рыногындағы оң үрдістер жалғасты және долларизация деңгейінің төмендеуі орын алды.

Резиденттер депозиттерінің жалпы көлемі ағымдағы жылдың басынан бастап 25,3%-ға 918,8 млрд. теңгеге дейін (6,8 млрд. АҚШ долл.) өсті. Теңгелік депозиттердің резиденттер депозиттерінің жалпы көлеміндегі үлес салмағы 52,9%-дан 53,9%-ға дейін өсті.

Банктердің экономикаға кредиттері 21,0%-ға 1,2 трлн. теңгеге дейін өсті (валюталық баламасы – 8,7 млрд. АҚШ долл.). Теңгелік кредиттердің үлес салмағы 44,5%-дан 46,2%-ға дейін өсті.

Есептің нәтижелері бойынша Қазақстан Республикасының Президенті Үкіметке, Ұлттық Банкке және Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау жөніндегі агенттікке бірқатар міндеттер белгіледі. Атап айтқанда, бұл Үкіметтің, Ұлттық Банктің және әкімдердің орташа мерзімді кезеңде инфляцияның төмен қарқындылығын – 4-7%-ды қамтамасыз ету жөніндегі бірлескен іс-әрекетінің кешенін әзірлеуге қатысты.

Сондай-ақ Ұлттық қордың тұжырымдамасын әзірлеу тапсырылды, онда ақша-кредит саясатын және салық-бюджет саясатын үйлестіру, сондай-ақ сыртқы активтерді басқару стратегиясын нақтылау керек. Сонымен бірге сақтандыру рыногын және бағалы қағаздар рыногын одан әрі дамыту, сондай-ақ банк қызметін көрсету рыногындағы бәсекелестікті нығайту қажеттілігі туралы атап көрсетілді.

II. Қаржы рыногындағы ағымдағы жағдай туралы

1. Инфляция. Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігінің ресми деректері бойынша инфляция 2004 жылғы шілдеде өткен аймен салыстырғанда (0,3%) төмендеп, 0,2% болды (2003 жылғы шілдеде – 0,0%). Екі ай қатарынан тұтыну бағаларының өсуі азық-түлікке жатпайтын тауарлардың 0,8%-ға және аз дәрежеде ақылы қызмет көрсетудің 0,1%-ға қымбаттауынан орын алды, ал азық-түлік тауарларына бағалар тұрақтылықпен - 0,0% сипатталып отыр.

Азық-түлік тауарларының рыногында қант 4,1%-ға, макарон өнімдері 1,2%-ға, ет және ет тағамдары 0,4%-ға, арпа өнімдері 0,3%-ға, нан – 0,1 %-ға қымбаттады. Көкөніс пен жеміс-жидекке бағалар 2,9%-ға, сүтке 2,1%-ға, жұмыртқаға бағалар 1,5%-ға төмендеді.

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар тобында бензин 6,6 %-ға, дизель отыны 2,7 %-ға қымбаттады. Баспасөз басылымдарына бағалардың өсуі 0,7% болды, аяқ-киім – 0,5%, маталар, киім-кешек, үй құралдарына бағалар 0,3%-дан өсті.

Білім беру және денсаулық сақтау мекемелерінің қызметіне ақы төлеу 0,3%-ға, почта бөлімшелері мен заң кеңселерінің қызмет көрсетуі 0,4%-дан, мәдениет және демалыс мекемелері – 0,5%-дан көтерілді.

Ағымдағы жылдың басынан бері инфляцияның деңгейі 2,6% болды (2003 жылдың қаңтар-шілдесінде – 2,2%), сонымен бірге азық-түлік тауарларына бағалар 3,1%-ға, азық-түлікке жатпайтын тауарларға – 2,5%-ға, халыққа ақылы қызмет көрсету – 1,8%-ға көтерілді.

2004 жылғы шілдеде инфляция жылдық көрсетуде 7,1%-ды құрады (2004 жылғы маусымда – 6,9%).

2. Халықаралық резервтер және ақша агрегаттары. 2004 жылғы шілдеде Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері ағымдағы бағаларда 0,3%-ға (немесе 22,7 млн. долл.) 6654,0 млн. долл. дейін өсті. Ұлттық Банктің ішкі валюта рыногынан валюта сатып алуы және Қаржы министрлігінің Ұлттық Банктегі шотына шетел валютасының түсуі таза валюталық қорлардың (ЕАВ) 26,5 млн. долларға толықтырылуына ықпал етті. Алтындағы активтер Ұлттық Банк жүргізген операциялар мен оның әлемдік рыноктардағы бағаларының 1,1%-ға төмендеуі нәтижесінде 3,8 млн. долларға төмендеді.

Елдің халықаралық резервтері тұтастай алғанда, яғни Ұлттық қордың ақшасын қоса алғанда (алдын ала деректер бойынша 3729,4 млн. долл.) шілдеде 0,5%-ға ұлғайып, 10387,5 млн. долларды құрады.

2004 жылғы шілдеде Ұлттық Банктің таза ішкі активтерінің айналыстағы қысқа мерзімді ноттардың көбеюі есебінен төмендеуі ақша базасының 2,1%-ға (немесе 8,2 млрд. теңгеге) 380,3 млрд. теңгеге дейін төмендеуіне себеп болды.

2004 жылғы маусымда ақша массасы 4,6%-ға өсіп, 1200,3 млрд. теңге болды. Ақша массасы ұлғаюының негізгі факторы банк жүйесінің ішкі активтерінің (11,4%-ға) өсуі болды. Маусымда ауқымды ақша массасының көрсеткішіне кредиттік серіктестіктердің депозиттері енгізілгенін атап өткен жөн.

Айналыстағы қолма-қол ақша (M0) маусымда 8,1%-ға 281,5 млрд. теңгеге дейін өсті, ал ақша массасының құрылымындағы банк жүйесіндегі депозиттер 3,5%-ға 918,8 млрд. теңгеге көбейді. Маусымда депозиттермен салыстырғанда айналыстағы қолма-қол ақшаның өсу қарқынының алға шығуы депозиттердің ақша массасы құрылымындағы үлесінің 77,3%-дан 76,6%-ға дейін төмендеуіне себеп болды.

Ақша массасымен салыстырғанда ақша базасы өсу қарқынының алға шығуы ақша мультипликаторының 3,19-дан 3,09-ға дейін төмендеуіне әсер етті.

3. Валюта рыногы. Қазақстандық экспорттың негізгі тауарларына әлемдік бағалардың жоғары деңгейі ішкі валюта рыногына экспортерлердің валюта түсімінің едәуір ағынына ықпал етті, бұл айдың алғашқы үш аптасы бойы ұлттық валютаның АҚШ долларына қарағанда қымбаттай түсуіне әсер етті. 23.07 – 30.07 кезеңінің ішінде ішкі валюта рыногында АҚШ долларының біршама нығаюы байқалды, бұл ең алдымен, әлемдік рыноктарда американдық валютаның еуроға қарағанда позициясының нығаюына байланысты болды.

Бір ай ішінде теңгенің АҚШ долларына бағамы 1 доллар үшін 135,20 теңге – 136,37 теңге аралығында өзгеріп отырды. Бір айда теңге 0,17%-ға құнсызданды. Айдың аяғында теңгенің биржалық бағамы бір доллар үшін 136,29 теңгені құрады.

Жыл басынан бері теңгенің АҚШ долларына номиналдық нығаюы 4,91% болды (маусымның аяғында – 5,07%). Теңгенің АҚШ долларына қарағанда орташа алынған айырбас бағамы 2004 жылдың 7 айында 1 АҚШ доллары үшін 138,02 теңге болды.

Шілдеде биржалық операциялардың қосымша сауда-саттықтағы мәмілелерді қоса алғандағы көлемі маусыммен салыстырғанда 7,6%-ға көбейіп, 495,8 млн. долларға жетті (жыл басынан бері биржалық операциялардың көлемі 3,8 млрд. доллар болды).

Биржадан тыс валюта рыногындағы операциялардың көлемі маусымдағы көрсеткішпен салыстырғанда 14,0%-ға төмендеп, жедел деректер бойынша 551,8 млн. долл. болды (жыл басынан бері – 4,3 млрд. долл.)

4. Мемлекеттік бағалы қағаздар рыногы. 2004 жылғы шілдеде *Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздарын* орналастыру бойынша небары бір-ақ аукцион өткізілді, онда 12 айлық МЕККАМ шығарылды. Аукционда орналастыру көлемі 14,3 млрд. теңгені құрады, бұл Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздары эмиссиясының 2004 жылдың маусымындағы көлемінен 34,2%-ға көп. Аукционда қалыптасқан МЕККАМ-12 кірістілік 4,79% болды (2004 жылғы маусымда орташа алынған кірістілік – 4,95%).

Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздарын сыйақы төлеуді ескере отырып өтеу 2004 жылдың шілде айында 6,1 млрд. теңге болды, оның ішінде 5,2 млрд. теңге – негізгі борыш бойынша. Нәтижесінде Қаржы министрлігінің айналыстағы бағалы қағаздарының көлемі өткен аймен салыстырғанда 4,6%-ға 208,1 млрд. теңгеге дейін көбейді.

Ұлттық Банктің ноттары эмиссиясының көлемі 2004 жылғы шілдеде олар бойынша кірістіліктің 4,98%-дан 4,35%-ға дейін айтарлықтай төмендеуі кезінде 2004 жылғы маусыммен салыстырғанда 52,4%-ға 49,6 млрд. теңгеге дейін ұлғайды. Шілдеде Ұлттық Банктің ноттарын өтеу 37,5 млрд. теңгені құрады.

Шілденің аяғында айналыстағы ноттардың көлемі өткен аймен салыстырғанда 4,4%-ға көбейіп, 325,4 млрд. теңге болды.

2004 жылғы шілдеде өткен аймен салыстырғанда Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің тікелей репо операциялары бойынша мәмілелер көлемі 9,3%-ға 71,7 млрд. теңгеге дейін төмендеді. Шілдеде кері репо операциялары жүргізілген жоқ.

5. Банкаралық ақша рыногы. 2004 жылдың маусым айында мамыр айымен салыстырғанда банкаралық ақша рыногында банктердің теңгедегі өтімді қаражатты орналастыру бойынша белсенділігінің едәуір артуы байқалды, бұл банктерге кәсіпорындар мен халықтың депозиттерінің келуі жағдайында өтімділіктің өсуіне байланысты.

Маусымда мамыр айымен салыстырғанда орналастырылған банкаралық теңгелік депозиттердің көлемі 2,4 есе көбейіп, 74,0 млрд. теңге болды. Сонымен қатар орналастырылған теңгелік депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 3,38%-дан 2,63%-ға дейін төмендеді.

Валютамен қарыз алудың банкаралық рыногында операциялардың негізгі көлемі АҚШ долларындағы депозиттер есебінен жүзеге асырылды. Орналастырылған долларлық депозиттердің көлемі маусымда мамырдағы көрсеткішпен салыстырғанда 29,1%-ға азайып, 1,6 млрд. АҚШ долларына жуық болды. Бұл ретте орналастырылған долларлық депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы маусымда мамырмен салыстырғанда 1,28%-дан 1,45%-ға дейін өсті.

Маусым айында банктердің ресей рубліндегі банкаралық қарыз алу көлемінің едәуір өсуі байқалды, бұл негізінен ресейлік банктердің тарапынан өтімді қаражатқа деген сұраныстың артуына байланысты болды. Мәселен, маусым айында банктер 4,7 млрд. рубль сомасына депозиттер орналастырды, бұл мамырдағыдан 3,3 есе көп. Сонымен бірге орналастырылған рубль депозиттері бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы мамырмен салыстырғанда 8,4%-дан 5,49 %-ға дейін төмендеді, бұл, ең алдымен Ресейдің банкаралық рыногындағы жағдайдың тұрақтануына байланысты орын алды.

6. Депозит рыногы. Резиденттер депозиттерінің жалпы көлемі маусымда 3,5%-ға (жыл басынан бері – 25,3%-ға) өсті және 918,8 млрд. теңгені (6,7 млрд. АҚШ долларынан астам) құрады.

Ұлттық валютадағы депозиттер 495,5 млрд. теңгеге дейін 2,5%-ға ұлғайды, шетел валютасындағы депозиттер 423,4 млрд. теңгеге (3,1 млрд. АҚШ доллары) дейін 4,8%-ға өсті. Нәтижесінде теңгедегі депозиттердің үлес салмағы шамалы ғана 54,5%-дан 53,9%-ға дейін азайды.

Занды тұлғалардың депозиттері 536,2 млрд. теңгеге дейін 3,7%-ға, ал жеке тұлғалардың депозиттері 382,6 млрд. теңгеге дейін 3,3%-ға ұлғайды.

Халықтың (резидент еместерді қоса алғанда) салымдары бір айда 389,5 млрд. теңгеге дейін 3,2%-ға (жыл басынан бері – 13,5%-ға) өсті. Халықтың салымдары құрылымындағы теңгелік депозиттер 5,9%-ға 175,3 млрд. теңгеге дейін, ал шетел валютасындағы депозиттер 1,1%-ға 214,3 млрд. теңгеге дейін өсті. Нәтижесінде теңгелік депозиттердің үлес салмағы мамырмен салыстырғанда 43,8%-дан 45,0%-ға дейін өсті.

Маусымда банктік емес занды тұлғалардың теңгелік мерзімді салымдары бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 3,3% (2004 жылғы мамырда – 2,9%), ал жеке тұлғалардың депозиттері бойынша 9,6% (9,6 %) болды.

7. Кредит рыногы. Маусымда банктердің экономикаға кредиттері бойынша негізгі борышының жалпы көлемі 2,3%-ға (жыл басынан бері – 21,0%-ға) өсті және 1183,5 млрд. теңгені (8,7 млрд. АҚШ долларын) құрады.

Ұлттық валютадағы кредиттер бір айда 546,2 млрд. теңгеге дейін 1,1%-ға, ал шетел валютасындағы кредиттер 637,3 млрд. теңгеге (4,7 млрд. АҚШ долларына) дейін 3,5%-ға өсті. Теңгедегі кредиттердің үлес салмағы мамырмен салыстырғанда 46,7%-дан 46,2%-ға дейін төмендеді.

Ұзақ мерзімді кредиттер 775,6 млрд. теңгеге дейін 3,4 %-ға, қысқа мерзімді кредиттер 407,9 млрд. теңгеге дейін 0,3%-ға өсті. Ұзақ мерзімді кредиттердің үлес салмағы мамырмен салыстырғанда 64,8 %-дан 65,5%-ға дейін ұлғайды.

Банктердің шағын кәсіпкерлік субъектілеріне берілген кредиттері бір айда 248,9 млрд. теңгеге дейін 2,1%-ға ұлғайды.

Салалық бөлінуде сауда (28,2%), өнеркәсіп (24,6%), құрылыс (10,0%) және ауыл шаруашылығы (8,4%) сияқты экономиканың салалары барынша белсенді кредиттелуде.

Кредиттерді Қазақстан аймақтары бойынша шоғырландыру құрылымында айтарлықтай өзгерістер болған жоқ. Олардың негізгі массасы Алматы қаласы (экономикаға кредиттердің жалпы көлемінен 67,4%), Астана қаласы (5,8%), Қарағанды (4,9%) және Шығыс Қазақстан (4,1%) облыстарында шоғырланған.

Маусымда банктердің кредиттері бойынша пайыздық ставкалар мамыр айымен салыстырғанда іс жүзінде өзгеріссіз қалды және банктік емес занды тұлғаларға ұлттық валютадағы кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 14,3%-ды, жеке тұлғаларға 21,2%-ды құрады.

8. “Инфляцияға шолу”. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі жүргізіліп отырған ақша-кредит саясаты мәселелеріне арналған жаңа тоқсан сайынғы аналитикалық “Инфляцияға шолу” деген басылымды шығара бастайды. Бұл басылымда ақша-кредит саясаты жүргізілген жағдайлардағы макроэкономикалық ахуал, баға динамикасы, Ұлттық Банктің операциялары, сондай-ақ алдағы тоқсанға инфляцияның болжамы туралы ақпарат қамтылады. Ол мамандардың ғана емес, ақша-кредит саясаты мәселелері қызықтыратын жұртшылықтың қалың тобының назарын аударады деп есептейміз.

“Инфляцияға шолу” Ұлттық Банктің ақпарат ашықтығын арттыру жөніндегі кезекті қадамы болып табылады. Осындай шолулар көптеген елдердің орталық банктерінде шығарылатынын айтып кеткен жөн.

Осы басылым Ұлттық Банктің шығарылып жүрген – “Хабаршы”, “Статистикалық бюллетень” және “Экономикалық шолу” сияқты басылымдарынан ақша-кредит саясатын кешенді талдау, инфляциялық процестерді ақша-кредиттік реттеу және бақылаудың қандай да болмасын шараларын қолдану қажеттігін білдіретін бөлігінде ерекшеленеді.

2004 жылдың 1-тоқсанының қорытындылары бойынша пилоттық жоба дайындалды және қазіргі уақытта 2-тоқсан үшін шығарылым дайындау жөніндегі жұмыс аяқталып келеді.

“Инфляцияға шолу” басылымы әзірше орыс тілінде шығарылады, болашақта қазақ және ағылшын тілдеріндегі нұсқалары болжануда.

Шығарылымның болжанған мерзімі – есептік тоқсаннан кейінгі 45-50 күні.

Осы басылымды жақын арада Ұлттық Банктің сайтынан көре аласыздар.